

Вплив мотивації досягнення успіху та уникнення невдач на властивості уваги кваліфікованих гандболісток

УДК 796:616.7+159.942

**С. В. Федорчук, Т. В. Петровська,
І. В. Хмельницька, Л. В. Арнаутова, І. О. Когут,
Є. І. Петрушевський**

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Резюме. Мотивація досягнення вважається одним з основних чинників успішності змагальної діяльності, особливо у спорті вищих досягнень. Увага – це обов'язкова передумова успішності будь-якої свідомої діяльності людини, спортивної зокрема. *Мета.* Оцінювання властивостей уваги у кваліфікованих спортсменок-гандболісток з різним рівнем мотивації до досягнення успіху й уникнення невдач. *Методи.* Аналіз науково-методичної літератури, тестування. *Результати.* Обстежені спортсменки характеризувалися середнім рівнем довільної уваги, темпу психомоторної роботи, працездатності та стійкості до монотонної роботи. Мотивація досягнення успіху в обстежених гандболісток виражена значно сильніше, ніж до уникнення невдач. Виявлено наявність прямих зв'язків рівня мотивації уникнення невдач з показниками коректурної проби і відсутність зв'язків рівня мотивації досягнення успіху з показниками уваги: чим вищою була мотивація уникнення невдач, тим нижчий рівень уваги вони продемонстрували. Високий рівень захисту, мотивація на уникнення невдач сприяли зниженню уваги обстежених спортсменок, що саме і призводило до невдалого виконання тестових завдань на увагу. Виявлені взаємозв'язки рівня мотивації уникнення невдач з властивостями уваги кваліфікованих гандболісток можуть мати прогностичну цінність і використовуватися для оптимізації спортивного удосконалення в даному виді спорту.

Ключові слова: увага, мотивація до досягнення успіху й уникнення невдач, кваліфіковані спортсменки, гандбол.

The influence of motivation for achieving success and avoiding failure on the characteristics of attention in elite female handball players

S. V. Fedorchuk, T. V. Petrovska, I. V. Khmelnytska, L. V. Arnautova, I. O. Kohut, Ye. I. Petrushevskyi

National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, Ukraine

Abstract. Achievement motivation is considered as one of the main factors of success in competitive activities, especially in high-performance sports. Attention is a necessary prerequisite for success in any conscious human activity, in particular sports. *Objective.* To assess the characteristics of attention in skilled female handball athletes with different levels of motivation for achieving success and avoiding failure. *Methods.* Analysis of scientific and methodological literature, testing. *Results.* The studied female athletes were characterized by an average level of voluntary attention, pace of psychomotor work, work capacity, and tolerance to monotonous work. Motivation for achieving success in the female handball players is expressed much stronger than motivation for avoiding failure. Direct relationships were identified between the level of motivation for avoiding failure and the indicators of the Bourdon test, whereas no relationships were found between the level of motivation for achieving success and the indicators of attention: the higher the motivation for avoiding failure, the lower the level of demonstrated attention. A high level of protection and motivation for avoiding failure contributed to a decrease in the attention in the subjects, which led to the unsuccessful performance of attention tests. The revealed relationships between the level of motivation for avoiding failure and the attention

characteristics of skilled female handball players may have prognostic value and be used to optimize sports improvement in this sport.

Keywords: attention, motivation for achieving success and avoiding failure, elite female athletes, handball.

Постановка проблеми. Мотивація досягнення вважається одним з основних чинників успішності змагальної діяльності, особливо в спорті вищих досягнень [1, 6, 13, 22, 23, 25]. Спортсмен, який має вищу мотивацію, підвищений рівень домагань, зазвичай досягає значних успіхів у змагальній діяльності. Використання технологій, що ґрунтуються на знанні механізмів функціонування мотиваційних складових спортивної діяльності, може істотно підвищити результативність спортсмена.

Праці багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних психологів (С. С. Занюк, С. Д. Максименко, Дж. Аткинсон, Б. Вайнер, Д. МакКлеланд, Р. Нігард, Дж. Ніколс та ін.) дозволяють визначити механізм дії мотивації досягнення, форми та методи її актуалізації і розвитку [5, 8, 9].

Аналіз сучасних теорій та емпіричних досліджень дозволяє виділити такі складові мотиваційного процесу [20]: 1) формування домінуючих мотивів діяльності; 2) постановка цілей; 3) планування виконання діяльності; 4) реагування на ситуацію перешкоди, труднощі й невдачі, що виникають у процесі виконання діяльності; 5) реалізація намірів.

Спортсмени, мотивовані на успіх, зазвичай ставлять перед собою в діяльності певну позитивну мету, досягнення якої оцінюється як успіх. Вони чітко виявляють прагнення досягти успіхів у своїй діяльності, шукають таку діяльність, активно до неї долучаються, вибирають засоби і дії, спрямовані на досягнення поставленої мети. В когнітивній сфері цих спортсменів зазвичай є стійке очікування успіху. Такі спортсмени розраховують отримати схвалення за дії, спрямовані на досягнення поставленої мети, що викликає у них переважно позитивні емоції [11, 22].

При домінуванні мотивації досягнення успіху спортсмен вважає за краще завдання середнього і злегка підвищеного ступеня складності, тому що під час їх виконання старання і здібності можуть проявитися найкращим чином. При переважанні мотивації уникнення невдач завдання вибираються легкі чи важкі, які практично нездійсненні. У тих, хто прагне успіху, привабливість завдання, інтерес до нього після невдачі тільки зростають, а для орієнтованих на невдачу — навпаки, падають. Мотивовані на досягнення успіху спортсмени в ситуації вибору між негайною маленькою винагородою або великою, але відстроченою за ча-

сом, вибирають останню. Спортсмени з низькою мотивацією досягнення вирізняються більшою прихильністю до сьогодення та меншою здатністю відстрочити задоволення [11, 22].

Крім того, спортсмени, які прагнуть успіху, свої досягнення зазвичай приписують особистісним факторам (здібностям, старанням тощо), а ті, які переважно уникають невдачі, здебільшого зовнішнім чинникам (легкості або труднощам виконуваного завдання, везінню тощо). Ті, хто має сильно виражений мотив уникнення невдачі, схильні недооцінювати свої можливості, швидко впадають у відчай при невдачах, знижують самооцінку, тоді як орієнтовані на успіх поведуться протилежним чином: адекватно оцінюють свої здібності, мобілізуються при невдачах, йдуть вперед, а не засмучуються [11, 22].

Таким чином, мотивація досягнення успіху організує цілісну поведінку, підвищує активність, впливає на формування мети і вибір шляхів її досягнення, це прагнення до високих результатів у спортивній діяльності. Розвиток мотивації досягнення успіху передбачає формування активної життєвої стратегії, вироблення відповідної моделі поведінки [2, 12, 25, 30].

За результатами попередніх досліджень, вищий рівень мотивації досягнення успіху гандболістів-юніорів відповідав вищому рівню сили нервових процесів, працездатності головного мозку (в режимі нав'язаного ритму) і вищій точності в реакції на рухомий об'єкт (меншому сумарному запізненню за результатами кращої спроби). Рівень мотивації уникнення невдач у обстежених спортсменів асоціювався з моторним компонентом простої реакції вибору: чим вищий рівень захисту, тим більшою виявилася швидкість реакції вибору [18].

Спортсмени з високим та занадто високим рівнем захисту, тобто мотивацією до уникнення невдач, у поєднанні з помірно високим та занадто високим рівнем мотивації досягнення успіху продемонстрували більш вищий рівень травмування порівняно з іншими спортсменами [17, 27], що в цілому узгоджується з науковими даними [2, 10]. Дослідження Д. Макклелланда показали, що люди з високим рівнем захисту частіше потрапляють в неприємні ситуації, ніж ті, у яких переважає висока мотивація на успіх [10].

Для кваліфікованих спортсменок в ігрових видах спорту психологічні і психофізіологічні характеристики безумовно відіграють важливу

роль для забезпечення якості технічної і тактичної взаємодії під час гри [28, 29, 31, 32]. Відомо, що властивості основних нервових процесів, психологічні характеристики спортсменів у будь-яких видах спорту розвиваються відповідно до характеру фізичних навантажень [7, 26, 35, 36]. Зокрема, за результатами обстеження юних спортсменів виявлено, що специфіка тренувального процесу накладає відбиток на характер змін функції уваги [19].

Когнітивні функції спортсмена та увага — це складова успішності спортивної діяльності [6, 19, 35]. Грунтуючись на останніх відкриттях у нейронауці, увагу можна розділити на чотири окремі підпроцеси: орієнтаційна увага, вибіркова увага, розділена увага та стійка увага [34]. Результати, отримані L. Cereatti et al., свідчать про те, що когнітивний досвід є ключовим фактором у спорті, який прискорює розвиток зорової уваги та посилює сприятливий вплив фізичних вправ на концентрацію уваги [24]. Нещодавно дослідники почали емпірично вивчати механізми уваги, що лежать в основі теоретичних пояснень того, як стрес, тривога та збудження впливають на продуктивність людини [33]. Деякі учені доводять, що з усіх психологічних конструкцій, які вважаються важливими для якісних спортивних результатів, найважливішим фактором є увага до потрібних речей у потрібний час [33, 37]. Слід зазначити, що функція уваги залежить від індивідуально-типологічних властивостей вищої нервової діяльності людини [7].

За результатами досліджень М. Ф. Хорошухи, спрямованість тренувального процесу впливає на особливості розвитку уваги у спортсменів, а саме: під впливом фізичних навантажень швидко-силового характеру спостерігається зростання інтегрального показника функції уваги (коефіцієнта ефективності) за рахунок підвищення швидкості перегляду знаків, тоді як під впливом навантажень на витривалість — за рахунок підвищення коефіцієнта правильності виконання роботи. В цілому автор вважає, що заняття видами спорту на витривалість більшою мірою, ніж видами швидко-силового характеру, сприяють розвитку уваги у спортсменів [19].

Мета дослідження — оцінювання властивостей уваги у кваліфікованих спортсменок-гандбо-

лісток з різним рівнем мотивації до досягнення успіху і уникнення невдач.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, тестування.

Результати дослідження та їх обговорення. Дослідження проводили на базі Науково-дослідного інституту Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ), в якому брали участь спортсменки жіночої Національної збірної команди України з гандболу (18 осіб 17–28 років, стаж заняття даним видом спорту 5–19 років). Спортсменки проходили тестування протягом тренувального періоду. Для визначення особливостей властивостей уваги спортсменок (за методикою «Кільця Ландольта») використовували програмно-апаратний комплекс психологічної та психофізіологічної діагностики «БОС-тест-Професійний» [3].

Коректурні таблиці («Кільця Ландольта») широко використовують для вивчення довільної уваги та оцінювання темпу психомоторної роботи, працездатності та стійкості до монотонної роботи, що вимагає постійного зосередження уваги [3, 15]. Обстеження проводили за допомогою спеціальних бланків (в електронному вигляді), що містять випадковий набір кілець з розривами, спрямованими у різні боки. Учасники переглядали ряд і викреслювали деякі вказані в інструкції кільця (кільця двох типів позначалися двома різними мітками). Результати проби оцінювали за кількістю переглянутих і пропущених знаків, кількістю помилок за час виконання тесту 5 хв (табл. 1).

Для визначення рівня мотивації у спортсменок було використано такі тести: «Методика діагностики мотивації до досягнення успіху Т. Елерса» і «Методика діагностики мотиваційної спрямованості особистості на уникнення невдач Т. Елерса» [4].

Методика визначення домінування мотиву досягнення успіху містить 41 твердження, на кожне з яких потрібно дати відповідь «так» або «ні». Тест належить до моношкальних методик. Відповіді підсумовуються по одному балу при збігу з ключем. За результатами підрахунку балів можна визначити такі рівні мотивації досягнення успіху:

- від 1 до 10 балів — низький рівень;

ТАБЛИЦЯ 1 – Шкала бальних оцінок (методика «Кільця Ландольта»)

Показник	Значення									
	678 та більше	638–677	572–637	510–571	473–509	426–472	382–425	352–381	318–351	317 та менше
Бали	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

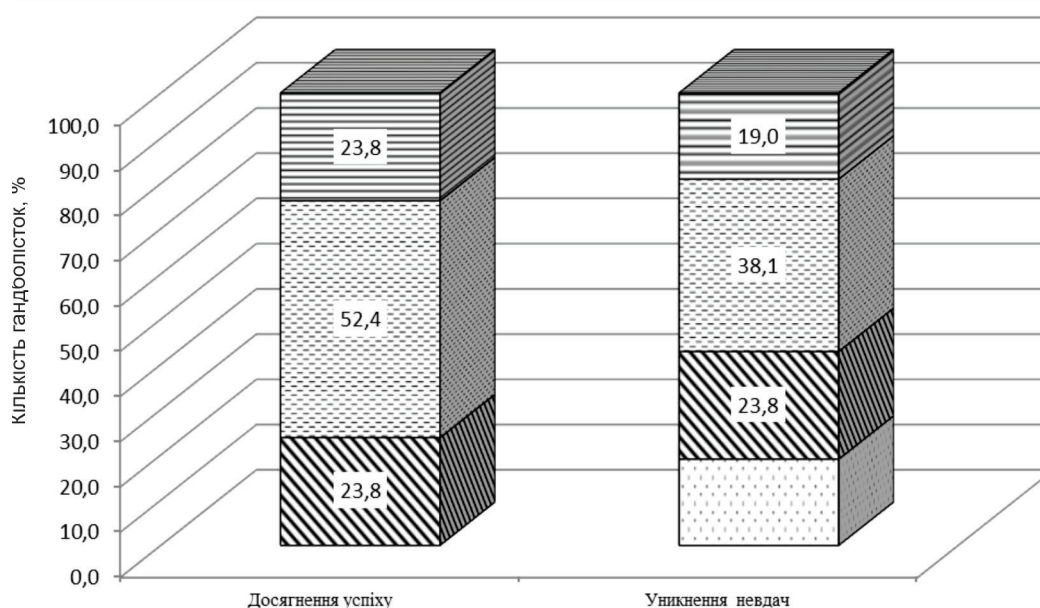

Рисунок 1 – Розподіл гандболісток за отриманим балом у тестах «Мотивація досягнення успіху» (Т. Елерс), «Мотивація досягнення уникнення невдач» (Т. Елерс), бал: □ – низький; ▨ – середній; ▩ – високий

- від 11 до 16 балів – середній рівень;
- від 17 до 20 балів – помірно високий рівень;
- понад 21 бал – дуже високий рівень.

Методика діагностики мотивації до уникнення невдач містить перелік з 30 рядків по три слова в кожному. В кожному рядку потрібно вибрати тільки одне з трьох слів, яке найбільш точно характеризує особу. Виокремлюють такі рівні мотивації до уникнення невдач, захисту:

- від 2 до 10 балів – низький рівень;
- від 11 до 16 балів – середній рівень;
- від 17 до 20 балів – високий рівень;
- понад 20 балів – дуже високий рівень.

Статистичну обробку даних проводили з використанням методів непараметричної математичної статистики. Для опису вибіркового розподілу вказували медіани та міжквартильний розкид (Me [25 %; 75 %]). Для дослідження кореляційних зв'язків застосовували критерій Спірмена.

Під час проведення комплексних біологічних досліджень з участю спортсменів відповідно до принципів біоетики дотримувалися розробленої в НДІ НУФВСУ «Програми комплексного біологічного дослідження особливостей функціональних можливостей спортсменів», законодавства України про охорону здоров'я та Гельсінкської декларації 2000 р., директиви Європейського товариства 86/609 щодо участі людей у медико-біологічних дослідженнях [21].

Відповідно до мети роботи, у спортсменок досліджували рівень мотивації до досягнення успіху і уникнення невдач (рис. 1). За результатами досліджень серед обстежених гандболі-

ток виявлено 52,4 % осіб з помірно високим і 23,8 % – з дуже високим рівнем мотивації до досягнення успіху і 23,8 % – із середнім рівнем мотивації. Щодо мотивації уникнення невдач, серед обстежених виявлено 38,1 % спортсменок з високим і 19,0 % – дуже високим рівнем, 23,8 % – із середнім рівнем, 19,0 % – з низькою мотивацією (див. рис. 1).

Властивості уваги у спортсменок досліджували за кількістю переглянутих і пропущених знаків, кількістю помилок за час виконання тесту «Кільця Ландольта» 5 хв та показником успішності виконання коректурної проби в балах (табл. 2). Обстежені спортсменки характеризувалися середнім рівнем довільної уваги, темпу психомоторної роботи, працездатності та стійкості до монотонної роботи.

Кореляційний аналіз отриманих даних виявив наявність прямих зв'язків рівня мотивації уник-

ТАБЛИЦЯ 2 – Показники психологічної і психофізіологічної діагностики

№ з/п	Показник	Me [25 %, 75 %]
1	Загальна кількість оглядових знаків за 5 хв	477,00 [426,00; 508,00]
2	Кількість пропущених символів за 5 хв	20,00 [13,00; 26,00]
3	Кількість помилок за 5 хв	1,00 [0,00; 5,00]
4	Успішність виконання коректурної проби, бал	6,00 [5,00; 6,00]
5	Рівень мотивації досягнення успіху, бал	18,90 [17,00; 20,00]
6	Рівень мотивації до уникнення невдач, бал	16,50 [13,00; 20,00]
7	Вік, років	23,00 [20,00; 27,00]

ТАБЛИЦЯ 3 – Кореляційні зв'язки психологічних і психофізіологічних показників спортсменок

Показники	Кореляційні зв'язки, r
Рівень мотивації до уникнення невдач – Загальна кількість оглядових знаків	-0,58*
Рівень мотивації до уникнення невдач – Успішність виконання коректурної проби, бал	-0,58*

Примітка. *статистична значущість коефіцієнта кореляції $p < 0,05$

нення невдач у обстежених спортсменок з показниками коректурної проби і відсутність зв'язків рівня мотивації досягнення успіху з показниками уваги (табл. 3). Вищому рівню мотивації уникнення невдач відповідала менша загальна кількість оглядових знаків в коректурній пробі, тобто нижчий рівень довільної уваги, темпу психомоторної роботи, працездатності та стійкості до монотонної роботи.

Загалом, отримані результати підтверджують наукові дані [1, 6, 11, 20, 25]: мотив досягнення успіху у спортсменів (особливо високої кваліфікації) виражений значно сильніше, ніж мотив уникнення невдач.

В цілому, чим вищою була мотивація уникнення невдач у обстежених спортсменок, тим нижчий рівень уваги вони продемонстрували. Можна припустити, що саме властивості уваги як професійно важливі якості у гандболі були визначальним фактором формування мотиваційної спрямованості обстежених спортсменок. З іншого боку, високий рівень захисту, мотивація на уникнення невдач сприяли зниженню уваги обстежених спортсменок, що саме і призводило до більш невдалого виконання тестових завдань на увагу.

Тренувальний процес спортсмена високого класу – це переважно одноманітна тривала робота з великими фізичними навантаженнями. Будь-які незаплановані події порушують програму підготовки, а отже можуть призвести до недостатньої готовності до змагального періоду. Тому завдання спортивного психолога – організація зворотного зв'язку, що свідчитиме про стан спортсмена (моніторинг та оперативна діагностика), і за необхідності – застосування додаткових заходів (корекція). У ситуаціях перетренованості, міжособистісних та внутрішньоособистісних кон-

фліктів іноді достатньо ввести певні додаткові вправи, провести позачерговий сеанс релаксації або змінити ритуали поведінки [1].

Визначаючи рівень мотивації спортсмена, можна спрогнозувати його майбутню кар'єру [1, 35]. На думку С. С. Занюк, успіх у діяльності залежить не тільки від здібностей людини, а й від прагнення досягти мети, від цілеспрямованої й наполегливої праці для досягнення успіху [2]. Сильно мотивована людина зазвичай схильна більше працювати, докладає максимум зусиль для досягнення мети. Мотив досягнення є відносно стійкою характеристикою особистості та водночас динамічним утворенням і актуалізується у взаємодії з ситуативними факторами, передовсім такими, як цінність і ймовірність досягнення успіху, складність завдання тощо [2, 16]. Слід зазначити, що адекватне оцінювання ролі мотиваційних факторів, динаміки змін мотивів тренерами, самими спортсменами може істотно впливати на реалізацію в повному обсязі тренувальних навантажень та настанов тренера під час змагань [14, 20, 23].

Висновки:

1. Обстежені спортсменки характеризувалися середнім рівнем довільної уваги, темпу психомоторної роботи, працездатності та стійкості до монотонної роботи.

2. Мотивація досягнення успіху у обстежених гандболісток виражена значно сильніше, ніж мотивація до уникнення невдач.

3. Виявлено наявність прямих зв'язків рівня мотивації уникнення невдач у обстежених спортсменок з показниками коректурної проби і відсутність зв'язків рівня мотивації досягнення успіху з показниками уваги: чим вищою була мотивація уникнення невдач, тим нижчий рівень уваги вони продемонстрували.

4. Високий рівень захисту, мотивація на уникнення невдач сприяли зниженню уваги обстежених спортсменок, що саме і призводило до більш невдалого виконання тестових завдань на увагу.

5. Виявлені взаємозв'язки рівня мотивації уникнення невдач з властивостями уваги кваліфікованих гандболісток можуть мати прогностичну цінність і використовуватися для оптимізації спортивного удосконалення в даному виді спорту.

Література

1. Вейнберг РС, Гоулд Д. Психологія спорту [Psychology of sports]. Київ: Олімпійська л-ра; 2014. 335 с.
2. Занюк СС. Психологія мотивації. Навчальний посібник [Psychology of motivation. Tutorial]. Київ: Либідь; 2002. 304 с.
3. Комплекс для психологического тестирования «БОС-тест». Компания «Сиата» – Медицинская техника и оборудование [Complex for

psychological testing «BOS-test». Siata Company – Medical technology and equipment]. Режим доступу: <http://www.siata.net.ua/index.php/kompleks-dlya-psihologicheskogo-estirovaniya-bos-test/>

4. Ильин ЕП. Психология индивидуальных различий [Psychology of individual differences]. Санкт-Петербург: Питер; 2004. 701 с.

5. Ильин ЕП. Мотивация и мотивы [Motivation and motives]. Санкт-Петербург: Питер; 2011. 512 с.
6. Лукащук ВІ. Теорії мотивації у спорті: соціологічний аналіз [Theory of motivation in sports: sociological analysis]. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. 2011;17:215-220.
7. Макаренко МВ, Лизогуб ВС. Онтогенез психофізіологічних функцій людини [Ontogenesis of psychophysiological functions of a person]. Черкаси; 2011. 256 с.
8. Макаренко СС. Формування мотивації досягнень в структурі мотиваційної сфери особистості вчителя [The formation of achievement motivation in the structure of the motivational sphere of the teacher's personality]. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013;1:314-323.
9. Максименко СД. Загальна психологія [General Psychology]. Вінниця: Нова Книга, 2000. 704 с.
10. Макклелланд Д. Мотивация человека [Human motivation]. Серия «Мастера психологии». Санкт-Петербург: Питер; 2007. 672 с.
11. Павлик ОМ. Психологія мотивації у сфері фізичної культури і спорту [Psychology of motivation in the field of physical culture and sports]. 2020. Режим доступу: <http://repo.khdaifk.kh.ua/jspui/handle/123456789/1956>
12. Павлик ОМ, Василенко ІС. Особливості емоційно-мотиваційної сфери студентів-спортсменів [Peculiarities of the emotional and motivational sphere of student-athletes]. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2015;1(1):52-56.
13. Рудик ПА. Психологія [Psychology]. Учебник для институтов физической культуры. Москва: Физкультура и спорт; 1974. 464 с.
14. Сивицкий ВГ. Система психологического сопровождения спортивной деятельности [The system of psychological support for sports activities]. Теория и практика физической культуры. 2006;6:40-43.
15. Сысоев ВН. Тест Ландольта. Диагностика работоспособности [Landolt test. Work capacity testing]. Санкт-Петербург; 2000.
16. Трачук ВВ. Мотивація досягнення як умова високих результатів у спортивній діяльності [Achievement motivation as a condition for high performance in sports activities]. Тернопіль; 2019. 149 с.
17. Федорчук СВ, Іваскевич ДД, Тукаєв СВ, Петрушевський ЄІ. Оцінка ризику травматизму спортсменів-гандболістів у зв'язку з рівнем мотивації до досягнення успіху та уникнення невдач [Assessment of the risk of injury of handball-players in relation with the level of motivation to achieve success and avoid failure]. Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей XIII Міжнар. конф. молодих вчених, 16 травня 2020 року. Київ, 2020: с.174.
18. Федорчук С, Іваскевич Д, Борисова О, Когут І, Маринич В, Тукаєв С, Петрушевський Є. Психофізіологічна характеристика стану спортсменів-гандболістів з різним рівнем мотивації до спортивного результату [Psychophysiological characteristics of handball players state with different levels of motivation to sports result]. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2020;1:33-39.
19. Хорошуха МФ. Особливості змін функції уваги у юних спортсменів 13–16 років в залежності від спрямованості їх тренувального процесу (повідомлення друге) [Peculiarities of changes in the function of attention in young athletes aged 13–16 depending on the focus of their training process (second communication)]. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015;12(67):120-124.
20. Шаповалов ББ. Мотивація досягнення успіху як фактор розвитку спортивної обдарованості [Motivation to achieve success as a factor in the development of sports talent]. Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць. За ред. В. О. Моляка. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009; 12(6):334-340.
21. Шинкарук ОА, Лисенко ОМ, Гуніна ЛМ, Карленко ВП, Земцова ІІ, Олішевський СВ та ін. Медико-біологічне забезпечення підготовки спортсменів збірних команд України з олімпійських видів спорту [Medico-biological support for preparing athletes of national teams of Ukraine in Olympic sports]. Київ; 2009. 144 с.
22. Яковлев БП. Мотивация и эмоции в спортивной деятельности [Motivation and emotions in sports activities]. Учебное пособие. Москва: Советский спорт; 2014. 312 с.
23. Biddle S. Motivation and participation in exercise and sport. International perspectives on sport and exercise psychology. Morgantown: Fitness information technology; 1993. p. 103-126.
24. Cereatti L, Casella R, Manganeli M, Pesce C. Visual attention in adolescents: Facilitating effects of sport expertise and acute physical exercise. Psychology of Sport and Exercise. 2009;10(1):136-145.
25. Clancy RB, Herring MP, MacIntyre TE, Campbell MJ. A review of competitive sport motivation research. Psychol. Sport Exerc. 2016;27:232–242. doi: 10.1016/j.psychsport.2016.09.003
26. Fedorchuk S, Petrushevskiy Ye. The state of psychophysiological functions in handball players with different experience of sports training. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv-Biology. 2020;81(2):42-5.
27. Fedorchuk S, Tukaiev S. Sports injuries of athletes with different levels of success and failure avoidance motivation. European Psychiatry (Abstracts of the 29th European Congress of Psychiatry). 2021;64(Suppl.):974.
28. Fedorchuk S, Petrushevskiy Y, Tukaiev S. Psychophysiological indicators of handball players with different levels of motivation. European Psychiatry (Abstracts of the 29th European Congress of Psychiatry). 2021;64(Suppl.):606-607.
29. Gillard M. Differences in attention attributes for female handball players. The 5th EHF Scientific Conference 'Handball for Life' (Cologne/Germany, November 21-22, 2019). Режим доступу: http://cms.eurohandball.com/PortalData/1/Resources/4_activities/3_pdf_act/5th_EHF_Scientific_Conference.pdf
30. Heckhausen J, Heckhausen H. Motivation and action. New York: Cambridge Univ. Press. 2008.
31. Ivaskevych D, Fedorchuk S, Petrushevskiy Ye, Borysova O, Ivaskevych O, Kohut I, Marynych V, Tukaiev S. Association between competitive anxiety, hardness, and coping strategies: a study of the national handball team. Journal of Physical Education and Sport, University of Pitesti, Romania - (EUP), 2020;20(Suppl.1):359-365. DOI:10.7752/jpes.2020.s1051
32. Ivaskevych D, Borysova O, Fedorchuk S, Tukaiev S, Kohut I, Marynych V, Petrushevskiy Y, Ivaskevych O, Mihaila I. Gender differences in competitive anxiety and coping strategies within junior handball national team. Journal of Physical Education and Sport. 2019;19(2):1242-1246. DOI:10.7752/jpes.2019.02180
33. Janelle CM. Anxiety, arousal and visual attention: A mechanistic account of performance variability. Journal of sports sciences. 2002;20(3):237-251.
34. Memmert D. Pay attention! A review of visual attentional expertise in sport. International Review of Sport and Exercise Psychology. 2009;2(2):119-138.
35. Sayfitdinovich BR, Ziyoevich FY. Psychological analysis of the athlete personality. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2021;2(04):193-199.
36. Tukaiev S, Dolgova O, Van Den Tol AJM, et al. Individual psychological determinants of stress resistance in rock climbers. Journal of Physical Education and Sport. 2020;20(1):469-476. DOI:10.7752/jpes.2020.s1069
37. Wilson, M. R. Anxiety: Attention, the brain, the body, and performance. In S. M. Murphy (Ed.), The Oxford handbook of sport and performance psychology. Oxford University Press; 2012. 173–190 p.